

**МІНІСТЕРСТВО ОБОРОНИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ СУХОПУТНИХ ВІЙСЬК
ІМЕНІ ГЕТЬМАНА ПЕТРА САГАЙДАЧНОГО**

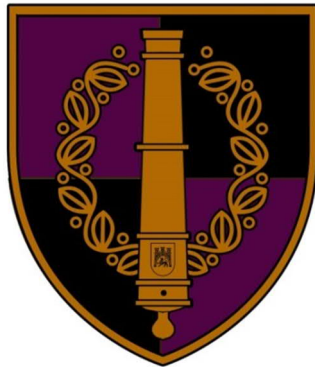

*ДРУГА ВСЕУКРАЇНСЬКА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ
«ЗБРОЯРНЯ: ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ОЗБРОЄННЯ ТА
ВІЙСЬКОВОЇ ТЕХНІКИ»*

8 жовтня 2021 р.

ЗБІРНИК ТЕЗ ДОПОВІДЕЙ

ЗБРОЯРНЯ

**Львів
Національна академія сухопутних військ
2021**

УДК 94+355.1+356/358+623
3 41

Рекомендовано до друку рішенням
Вченої ради Національної академії
сухопутних військ
(протокол від 03.09.2021 р. № 1)

Укладачі:

*Харук А., Верховтурова М., Шелюх О., Льчук О.,
Плазова Т., Баган А., Стеців Я., Шкоруцька В.*

3 41 Друга Всеукраїнська науково-практична конференція «**Зброяря:**
історія розвитку озброєння та військової техніки» 8 жовтня 2021 р.:
Збірник тез доповідей. – Львів: НАСВ, 2021. – 246 с.
ISBN 978-966-2699-95-1

Матеріали наукового заходу висвітлюють актуальні питання з історії розвитку озброєння та військової техніки українського війська. Представлені дослідження охоплюють історичні етапи від часів Київської Русі до сьогодення.

Наданий матеріал призначений для науковців, викладачів, аспірантів, студентів, курсантів і всіх, хто цікавиться історією розвитку озброєння та військової техніки українського війська.

УДК 94+355.1+356/358+623

ПРОГРАМНИЙ КОМІТЕТ

Павло Ткачук, *д.і.н., професор* (м. Львів, Україна)
Леонтій Войтович, *д.і.н., професор* (м. Львів, Україна)
Ігор Соляр, *д.і.н., професор* (м. Львів, Україна)
Андрій Харук, *д.і.н., професор* (м. Львів, Україна)
Святослав Терський, *д.і.н., професор* (м. Львів, Україна)
Олександр Дем'янюк, *д.і.н., професор* (м. Луцьк, Україна)
Віталій Виздрик, *д.і.н., професор* (м. Львів, Україна)
Олеся Куцька, *д.і.н., доцент* (м. Львів, Україна)
Василь Павлов, *Міністерство у справах ветеранів* (м. Київ, Україна)

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ

Андрій Харук, *д.і.н., професор* (м. Львів, Україна)
голова організаційного комітету
Мар'яна Верхотурова, *к.і.н.* (м. Львів, Україна)
секретар конференції
Ольга Шелюх, *к.ф.н.* (м. Львів, Україна)
Олена Ільчук, *к.е.н., доцент* (м. Львів, Україна)
Тетяна Плазова, *к.і.н., доцент* (м. Львів, Україна)
Андрій Баган (м. Львів, Україна)
Ярослав Стеців (м. Львів, Україна)
Віта Шкорубська (м. Львів, Україна)
Ганна Носова (м. Львів, Україна)
Галина Озерова (м. Львів, Україна)
Роман Нанівський, *к.т.н.* (м. Львів, Україна)
секретар організаційного комітету

Розробка символіки заходу
Заслужений художник України Олексій Руденко

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО

**Начальника Національної академії сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного,
доктора історичних наук, професора,
Заслуженого працівника освіти України
генерал-лейтенанта Павла Ткачука**

Шановні пані і панове, дорогі друзі і колеги!

Маю честь щиро вітати учасників і гостей Другої Всеукраїнської науково-практичної конференції *«Зброяря: історія розвитку озброєння та військової техніки»*.

Від перших бойових сутичок і до сьогодні зброя є неодмінним супутником воїна та атрибутом збройної боротьби.

Предмети зброї вважаються одними з найважливіших пам'яток матеріальної культури, а її вивчення стало об'єктом цілої наукової галузі – зброєзнавства. Історія зброї як складової матеріальної культури – одна з найважливіших форм, що наочно демонструє коріння державотворчих процесів та величі держави, є важливим фактором, який формує національну свідомість громадян.

Сучасне українське зброєзнавство перебуває на етапі свого становлення, і мені приємно зазначити, що вже вдруге в рамках «Зброяря» Національна академія приймає у себе українських зброєзнавців та дослідників історії військової техніки. Конференція, що була заявлена як Всеукраїнська, вже сягнула міжнародного рівня.

Технічна досконалість зброї – один із важливих параметрів обороноздатності держави, боєготовності її збройних сил. Сьогодні в руках українських воїнів – потужне озброєння. Однак ми шануємо історичну спадщину своїх предків, уважно вивчаємо її.

Важливо, що саме у Національній академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного – видового вищого військового навчального закладу – створено майданчик для наукових дискусій з історії розвитку озброєння та військової техніки українського війська.

Заявлені матеріали охоплюють історичні етапи від часів Київської Русі до сьогодні, висвітлюють аспекти розвитку різних видів зброї та військової техніки.

Безумовно, вони стануть важливим внеском у вітчизняне зброєзнавство та воєнну історію.

Бажаю всім учасникам конференції плідної та цікавої наукової роботи!

Своєрідним підвидом списа були піки – різновид списа кіннотника, який відрізняється багатогранною формою пера, переважно, чотирикутною. Середньовічних екземплярів тут немає. Найдавніші представлені піками XVI – XVII ст. Одна з найдавніших пік колекції (XVI ст., ЛІМ № 3-1395) має перо довжиною 33,7 см у формі витягнутої тригранної піраміди. На її основі витравлено 9 поперечних рубців та 12 круглих заглиблень (по 4 на кожній грані). Від 12-гранної тулії відходять дві полоси на 7 цвяхів кожна.

Алебарди набули поширення серед піхоти низки армій європейських держав з XIII до XVII століття. Отримали найбільше поширення в XV – XVI століттях як ефективна зброя проти добре захищеної кавалерії. У подальшому алебарди використовувалися як парадно-церемоніальне озброєння.

Із 63 одиниць музейної колекції алебард майже половина належить до продукції, переважно, німецьких, австрійських та швейцарських майстерень XVI – XVII ст. 27 одиниць алебард мають клейма, як-от німецька алебарда 2-ї половини XVI ст., де на трикутному гаку стоїть клеймо, що складене з ініціалів імператора Максиміліана II (ЛІМ, № 3-1444). Інші алебарди цього часу вироблені в австрійському місті Зульц і позначені клеймом майстра Панкрація Таллера (ЛІМ, № 3-1444).

Таким чином, колекція дровкового озброєння з фондової групи «Зброя» Львівського історичного музею достатньо представницька й містить чималу кількість оригінальних цінних пам'яток.

Прохненко І.А., к.і.н., доцент

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Калініченко В.А., к.і.н.

Чернівецький національний університет імені Ю. Федьковича

БРОНЗОВА БУЛАВА З КОРОЛІВСЬКОГО ЗАМКУ НЯЛАБ: ПОПЕРЕДНЄ ПОВІДОМЛЕННЯ

Предмети озброєння є однією з важливих і яскравих категорій знахідок епохи середньовіччя. Вони цінне джерело для дослідження цілої низки питань з минулого населення Центральної та Південно-Східної Європи. Їх вивчення дозволяє проаналізувати військову культуру середньовічного населення, реконструювати етапи та шляхи потрапляння різних категорій предметів озброєння на окремі території,

взаємозв'язки та взаємовпливи, отримати інформацію про регіональні особливості використання зброї. До того ж предмети озброєння подекуди виступають важливим хронологічним індикатором, який на основі видових характеристик та супровідного матеріалу дає змогу відповісти на низку питань з військово-політичної історії населення різних регіонів. Важливість предметів озброєння, особливо тих видів, які трапляються порівняно рідко, зростає для територій, де вони раніше були невідомі або їх знахідки були поодинокими. Показовими у цьому відношенні є терени Верхнього Потисся, де за останні роки було знайдено чималу кількість різних типів зброї. Особливу цінність мають предмети озброєння, виявлені на пам'ятках другої половини XIII – XVI ст. Дослідження старожитностей цього часу за останні роки дозволяє стверджувати, що Верхнє Потисся є одним із унікальних регіонів у контексті вивчення матеріальної та духовної культури населення, яке тут мешкало. Особливо важливим та водночас недостатньо вивченим сьогодні періодом в історії регіону у військовому аспекті є епоха XIII – XVI ст., тому дослідження старожитностей зазначеного часу є актуальним та необхідним. Серед цих пам'яток на особливу увагу заслуговують ті, матеріальна культура яких була надзвичайно різноманітною та, певною мірою, унікальною, що й зумовило їх статусність на території регіону та вагоме значення для реконструкції процесів і подій середньовічного минулого.

До таких пам'яток належить Королівський замок Нялаб, який відрізняється стратиграфічним розмаїттям, потужним культурним шаром і значною кількістю речового матеріалу. Серед різноманітних матеріалів, виявлених у ході археологічних робіт, виділяється окрема група знахідок предметів озброєння, які вимагають своєї типологізації, хронологічного визначення й історичної інтерпретації. В цьому випадку, йдеться про фрагментовану булаву. Виріб бронзовий, пошкоджений, деформований. Ця булава має найбільшу схожість із булавами, які відносяться до типу IV за класифікацією А. Кірпічнікова, які мали 4 великих центральних шипів та 8 малих крайніх (верхній і нижній яруси). Простір між шипами зазвичай був заповнений 2-3-рядними поперечно-рифленими валиками з горошкоподібними випуклостями. Однак булава з Королівського замку має низку відмінностей: по-перше, у неї проглядається орнаментована втулка (зверху та знизу), яка в період її використання, враховуючи аналогічні екземпляри, була довшою знизу й коротшою зверху; по-друге, простір між шипами не заповнений «поперечно-рифленими валиками з горошкоподібними випуклостями»; по-третє, верхній, центральний і нижній яруси фактично збігаються за своїми розмірами (однак

центрального ряду має дещо масивніші шипи). Фактичний збіг розмірів шипів, очевидно, був пов'язаний з перегорілістю предмета чи використанням його у бойових діях.

Варто зазначити, що зважаючи на стан виробу, прямі аналогії булави знайти важко. Разом з тим, схожі булави були виявлені в Тустані (Україна), з території Паннонської рівнини, Трансильванії, Невицького замку (Україна), городища Пржеровец в Чехії, яке датується другою половиною XIII – першою половиною XIV ст. Усі наверхня означених аналогій мають довгу нижню і коротку верхню втулки. Однак, у деяких інших екземплярів з теренів Європи наявні по 5 масивних чотиригранних шипів центрального яруса та по 5 менших трьохгранних шипів верхнього та нижнього ярусів. У булави з Королівського замку натомість по 4 шипи на кожному з ярусів. Дослідники датують подібного типу булави в широкому розумінні XIII – XV ст. і вважається, що такого типу зброя була характерна для Угорщини та Карпато-Балканського регіону. Разом з цим, зазначимо, що традиція виготовлення наверхнів булав із втулками є пізньою. Усі виготовлені булави демонстрували тенденцію до підвищення масивності наверхня та верхньої частини втулки, які покращували бойові якості ураження та створення максимально ефективної ударно-дроблячої зброї. Саме це, в свою чергу, очевидно, свідчить про пізнє датування булави з Королівського замку.

Таким чином, досліджений екземпляр булави із Закарпаття в широкі межі попередньо можна датувати XIII – XV ст., а більш вузько, враховуючи конструктивно-морфологічні параметри та аналогії з Центрально-Східної Європи – XIV ст., а можливо, навіть і першою половиною XV ст.

Рак Т.О.

КЗ ЛОР «Львівський історичний музей»

Рибчинський Н.-М.О.

Львівський національний університет імені Івана Франка

ЗІСТАВЛЕННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ МЕТАЛЬНОЇ ЗБРОЇ (СУЛИЦЬ) ТА КОНСТРУКТИВНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ОБОРОННОГО ВАЛУ № 5 ПЛІСНЕСЬКОГО ГОРОДИЩА

Метою цього дослідження є зіставити за допомогою натурних експериментів можливостей металюної зброї (сулиць) та конструктивних особливостей оборонного валу № 5 Плїснеського городища.

ЗМІСТ

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО Начальника Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, доктора історичних наук, професора, генерал-лейтенанта Павла Ткачука.....4

СЕКЦІЯ 1

РОЗВИТОК ОЗБРОЄННЯ НА ТЕРЕНАХ УКРАЇНИ У ІХ – ХІV ст.

Валентирова К.М., Хван С.О. **ПРИНЦИПИ ТА ОСОБЛИВОСТІ КОМПЛЕКСНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ АРХЕОЛОГІЧНОЇ ЗБРОЇ ЧАСІВ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ** (*Національний музей історії України, Інститут археології НАН України*).....5

Дудник В.П., Синенко Ю.М. **ЕВОЛЮЦІЯ КЛИНКОВОЇ ЗБРОЇ У ІХ – ХІV ст. НА ТЕРИТОРІЇ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ** (*Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного*).....7

Ільків М.В., Пивоваров С.В., Калініченко В.А., Грига В.В. **НОВІ ЗНАХІДКИ СПОРЯДЖЕННЯ ВЕРШНИКА З ХОТИНСЬКОЇ ФОРТЕЦІ** (*Чернівецький національний університет імені Ю. Федьковича*).....9

Ленчик Н.І. **ДРЕВКОВЕ ОЗБРОЄННЯ У ФОНДОВІЙ ГРУПІ «ЗБРОЯ» ЛЬВІВСЬКОГО ІСТОРИЧНОГО МУЗЕЮ (КЗ ЛОР «Львівський історичний музей»)**.....11

Прохненко І.А., Калініченко В.А. **БРОНЗОВА БУЛАВА З КОРОЛІВСЬКОГО ЗАМКУ НЯЛАБ: ПОПЕРЕДНЄ ПОВІДОМЛЕННЯ** (*ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича*).....13

Рак Т.О., Рибчинський Н.-М.О. **ЗІСТАВЛЕННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ МЕТАЛЬНОЇ ЗБРОЇ (СУЛИЦЬ) ТА КОНСТРУКТИВНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ОБОРОННОГО ВАЛУ № 5 ПЛІСНЕСЬКОГО ГОРОДИЩА** (*КЗ ЛОР «Львівський історичний музей», Львівський національний університет імені Івана Франка*).....15

Стеблій Н.Я., Довгань П.М. **ПІЗНЬОСЕРЕДНЬОВІЧНЕ ОЗБРОЄННЯ ІЗ СТИЖКОВОГО ГОРОДИЩА У БУСЬКУ: ОБСТАВИНИ ВІДНАЙДЕННЯ ТА АТРИБУЦІЯ** (*Львівський національний університет імені Івана Франка*).....17

Терський С.В., Гринчишин Р.В. **НОВІ ЗНАХІДКИ ОЗБРОЄННЯ БЛИЖНЬОГО БОЮ ДОБИ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ З ТЕРИТОРІЇ ЛЬВІВЩИНИ** (*Національний університет «Львівська політехніка», КЗ ЛОР «Обласний краєзнавчий музей»*).....19

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

ДРУГА ВСЕУКРАЇНСЬКА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ
«ЗБРОЯРНЯ: ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ОЗБРОЄННЯ ТА
ВІЙСЬКОВОЇ ТЕХНІКИ»

8 жовтня 2021 р.

ЗБІРНИК ТЕЗ ДОПОВІДЕЙ

*Відповідальність за зміст та достовірність інформації, поданої у тезах Збірнику матеріалів конференції, несуть їх автори.

Підписано до друку 01.10.2021 р.
Формат 60x84/16. Папір офсетний.
Гарнітура Times New Roman. Офсетний друк
Ум. друк. арк. 15,5
Обл.-вид. арк. 13,00
Замовлення № 56

Видавець та виготовлювач – Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного
79026, м. Львів, вул. Героїв Майдану, 32
тел.: (032) 258-64-12

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготовників та розповсюджувачів видавничої продукції ДК № 3939 від 14.12.2010 р.